Сіється розбрат і райські сади вкриває трава забуття. Немає з-поміж нас праведників. Старці-самітники, які пішли в ліси, повмирали. І тому ні в кого спитати, чи буде кінець світу за два роки. Чи стануть у зріст річки, чи піднімуться з корінням ліси, несучи за собою гнізда, нори і гаддя. Чи згорнеться сувоями трава, чи буде вселенська пожежа, що спалить усе дотла. Чи поглине нас товща води у два кілометри. І чи виживуть ті, які врилися всередину Землі, поставили там бункери. І чи залишаться ті, що осіли на дні морів, звели будинки-човни.

Тріщатимуть труби й проводи, наче кістки і жили землі. Буде виття і скрегіт, ридання, волання і стогін. І повстануть ті, хто чекав свого часу віками, розверзнуть могили, піднімуть лики до самого неба, впадуть і почнуть молитися. Бог їх почує, і вони побачать його. Так буде.

А поки земля трясеться від пропасниці. А поки ми вслухаємося в тупі прогнози, бо ніхто, ніхто сьогодні вже не знає, що буде завтра. І чи буде завтра.

Я кажу своїй родині — моліться! Сійте жито, щороку лишайте на посів та запасайте зернятка — огірка, помідора, дині. Кажу їм, загортайте в папір цибулинки тюльпанів, бульби жоржин і картоплини. Кажу, не купляйте золота, золото не варте консервної бляшанки. Хіба дадуть за нього ковток повітря, жменю сонця чи з трави росину?

Вони з мене регочуть. Хлищуть на ходу каву, брязкають ключами, дітей з ранцями спроваджують за ворота. Так, ніби знання підручників відкриють шлях до земної осі, і дітлахи зможуть побачити, що там діється.

Вони щоранку сідають в автомобілі, забиваючи себе в них дверцятами. Я лягаю на траву, прислухаюся. Серце Землі чути не одразу. Ішемічне серце планети! Бийся, бийся, тріпочи, гухкай!

Одного разу я досліджував серце Землі, забувши зачинити браму. У мене, мабуть, був дивний вигляд. Лежить на Землі дід з білою бородою, в яку начіплялося опалого листя; розпластав руки, мов граблі. І тут іде людина з базару, зупиняється й мовчить.

— Кажу, чого приперся? Ти чоловік чи жінка?

— Підніми голову!

— Не можу, ніколи, відчепися!

— Що ж ти робиш?

— Дещо наслухаю. Мовчи ж!

Тоді людина поставила біля мене горщик з якоюсь рослиною.

— Це фікус із ринку, він виявився непродажним. І три гривні ніхто не дає. Сьогодні всі купляють гречку.

Товсті ноги й розтоптані черевики відступили.

— Забери це! Навіщо мені зайві проблеми? Я стежу за тим, що коїться в Землі!

— Це дресирована рослина. Ось накажи служити, він підніме вгору вуха.

— Геть, забери, мені не треба!

І тут я почув чіткі рівні удари — "тук", "тук", "тук". Серце Землі, здавалося, билося біля моєї щоки. Це було, як музика, так воно стукало

хіба за часів першого польоту в космос. Я завмер, і коли людина ще раз обізвалася, закивав головою і замахав рукою.

Час просувався швидко. Старий чоловік навіть із ціпком не піде так, як іде старий осінній день. Пора щось перекусити. А для цього треба сісти, потім спертися на обидві руки і спробувати встати. На кухні під серветкою лежали курячі стегенця запечені з сиром і стояла філіжанка вистиглого цикорію. Невістка ніколи не залишала пійло в турочці. От іще мода завжди все перемивати! Нікого не допускає, сама миє, чистить, скребе. Кухня має пахнути їжею, а вона до нудоти тхне миючими засобами. Скільки їй казалося — клади у вазу кислички, одразу попливе дух лісу, повісь на шовковий шнурок сухі опеньки — пройде дух землі. І слухати не хоче. Я оглянувся, чи немає поблизу садівника або охоронця, бо ті кинуться мене піднімати, от нещасні блюдолизи! Сперся на руки, ривок, ще ривок! І ось переді мною хустина неба за жовтими верхівками кленів. Воля, це вже воля, можеш собі чвалати на кухню.

Нещодавно після роботи невістка з сином розмовляли про мене. Вони зачинилися у вітальні, добре хоч не вмикали телевізора. Я здогадався, що так буде, притулив вухо до дверей.

Вона (з сумом): Шкода, що останнім часом татко так постаріли.

(Татко вона говорить з наголосом на останньому складі, що мене жахливо дратує).

Він: Що ти маєш на увазі?

Вона: Хіба ти не бачив? Ходять до брами, лягають у долинці під деревом, прикладають вухо до землі і долоню до вуха. А потім вигукують: "О, чую, чую! Ти є, живеньке!"

Він: Та облиш! Звичайні дивацтва, йому ж вісімдесят сім! Хотів би тебе в такому віці побачити.

Вона: Татко ходять, немов аж тиняються. Щось їх водить у різні боки.

Він: Стариган іще ого-го! Нещодавно прибиральницю затис у коридорчику так, що вона аж векнула. Сама казала (син захіхікав).

Вона: До себе розмовляють, руками розмахують.

Він: Ти так жалієш татка? Він вважає, що скоро кінець світу, мабуть, по телевізору начув. От і мудрує.

Вона: Треба показати їх психіатру. Хтозна, що намислять? Що тоді про нас люди скажуть?

Ага, подумав я, хоче спровадити в божевільню! Відчинив на всю двері, подивився на них страшним поглядом і сказав:

— Сину, ось тобі мій наказ: шукай собі нову жінку, молоду. Бо ця розумом стерялася. Дзус її з моєї хати!

На кухні холодно, пора б уже ввімкнути опалення, так вони все скряжать. Я сів до столу, кинув у мікрохвильовку сніданок і тут побачив біля брами горщик із фікусом. Він стояв поодаль від мого місця, такий собі невеличкий, листатий, геть відділений від людини, яка його покинула. Нічий. Треба рослину забрати. У моїй кімнаті на правому вікні горщик став зручно. І тут я помітив, що торф під ним був абсолютно сухий, а листочки обвислі й зів’ялі. Грудочки схожі на камінці, мов їх ніколи не поливали. Я вилив майже літру, вода пішла з шипінням, посвистом і бульканням, так, ніби пила хвора людина. І, зрештою, взявся за їжу.

Про те, що наближається апокаліпсис, трубить уся преса, проте людство робить вигляд, ніби все гаразд. Як подивлюся вранці, скільки авт повзе мимо двору по бруківці, скільки жінок везуть дітей, затикаючи під куртки кашне, застібаючи блискавки (шах-шах!) скільки хлопчаків

біжать на роликах, ремигаючи жуйки. Хочеться вийти посеред вулиці й гукнути: "Зупиніться! Скоро вам нікуди буде йти, ні на чім їхати!" Треба діяти, треба край щось робити. Я підсів до телефону і вирішив поінформувати політиків. Зараз усі йдуть на вибори, може хтось цим приверне до себе увагу. Треба зібрати розум планети в один кулак і зупинити руйнацію. Американці врилися на десять кілометрів углиб землі, мислимо? Ринула нафта так, що залила світовий океан і змінила клімат на Землі. Щороку в Україні зникає п’ять видів рослин, десятки видів комах і птахів. Щось же треба робити!

Я ліг подрімати. До кого ж спочатку дзвонити? Мені привиділося, що по той бік вулиці відбуваються народні збори, виблискують білим смужки тканини, схожі на гасла, на яких нічого не написано. Виступають якісь люди, гримить музика. Немов би підходжу туди, хочу піднятися на трибуну, а сходи такі високі, що йду, йду і ніяк не наближаюся.

Ні, треба вставати й телефонувати, доки всі не поприходили додому.

— Ало, це штаб партії "Рід"? Попросіть до телефону кандидата в депутати Ковальчука.

— Він на зустрічі з виборцями.

— А начальник штабу?

— Поїхав з ним. Як ваше прізвище, що ви хотіли?

— У мене є секретна інформація для пана Ковальчука.

— Про наших опонентів? Дзвоніть за годину. Що ви за це хочете? Ні, не говоріть, нас можуть прослуховувати. Краще приїдьте до штабу.

Поклав слухавку і плюнув зозла. Набрав номер приймальні мера, відповіла якась лисиця з гугнявим голосом. Кажу їй, я вчений, хочу

розповісти про своє відкриття пану Уроді. Лисиця помовчала, а потім проляпотала: "Он на совіщаніі". Кажу, це напряму стосується, чи оберуть його на наступний термін. Лисиця знов помовчала, далі кинула: "Говоріте, у вас трі мінути".

Урода знає мого сина, вони разом байдикували й тягалися за дівчатами. Щоб якось продовжити три хвилини, я назвався своїм прізвищем — Гніт-старший. Урода пролив трохи люб’язностей, а тоді порадив питання магнітного коливання і серцебиття планети вирішити вкупі з моїм сином. А конкретні рекомендації роздрукувати в трьох примірниках і подати на наступну сесію міськради. Бо йому, бачте, сміття немає на чому вивозити. Свій апокаліпсис у місті! Номера телефону президента він мені не дав. Сучий син! Хотів йому закинути, що з такими бородавками на носі повторно в мери не проходять, але він завчасно кинув трубу.

Я знову пішов до брами, ліг на Землю і став слухати серце. Серця не було. Не було чутно серця Землі! Чим далі рухається час, тим усе частіше не чути, як воно б’ється. Земля — єдиний організм, вона стомилася, змучилася. Може, вона попросила допомоги у Всесвіту, і він летить їй на допомогу. Через два роки, як звір, струсить усе, що на ній учепилося. І тихою ходою почимчикує собі далі, щоб загоїти рани. Вільна, спокійна, чиста. Без нас.

Коли о 16.23 я зайшов до своєї кімнати, то побачив, що фікус набагато підріс. Рослина дотяглася до половини вікна. Тоді мені здалося це добрим знаком. Колись чув по телевізору, що листя фікуса вбирає токсини. А тут сама отрута навколо, невістка чого варта! Їй під шістдесят, а вона ще має коханця! Має, має, хай не вибріхується. Чув, як вечорами амури крутить по телефону з якимось ґевалом. Баба вже, троє внуків на п’ятиденку позапихали, а своєму абоненту співає: "Набери мене, зайчик, як доїдеш, я хвилююся". Які тепер зайчики на сьомому десятку, тільки вуха та хвіст.

У будинку дванадцять кімнат, вранці бігають родичі, якісь люди. Син з роботи не вилазить — то вибори, то збори, то зітхальниці з мажоритарних округів. Внук і внучка з парами в роз’їздах. У них такі справи — ого! Долари і євро колотять, машини міняють, з банками судяться. Тільки прокинуться і в коробочки базікають, не доступишся. Я писав їм листи про те, що діється з Землею. Внук до мене вранці постукав, п’є каву з сигаретою, сьорбає й проголошує: "Діду, що ти там мутиш, яке серце Землі? Займися краще служницею, розсобачилася геть, з холодильника все повижирала".

Що маю робити? Я взявся писати свою біографію із сардонічними відступами про те, що коїться з навколишнім середовищем. На Землі живе десять мільярдів ротів, сідниць, удвічі більше рук і ніг, які з дня на день знищують нашу планету. Всі жеруть, рвуть, риють, копають, рубають, підривають, стріляють. Земля перестала родити, наступає кліматичний апокаліпсис. Он цього літа картопля дала тільки гичку, бульб не було.

І все, що живе, переходить на синтетичну їжу. На прилавках ікра лосося з поміткою "G", тверді сири, м’ясо, молоко, все з одним знаком — "G". Молокозаводи більше не завозять молока, все робиться з нафтопродуктів.

У хвилини дикого розпачу мені спало на думку обґрунтувати демографічну теорію. І я її написав, суть у тому, що давати потомство мають тільки високорозвинені особистості. Так син прочитав і жбурнув її до каміна.

Уже спав вечір. Сиджу біля вікна у своїй кімнаті і намагаюся спіймати момент, як росте фікус. Хитрий же бестія! Я вже картаю себе, що приволік цю рослину до помешкання. Уранці він був сантиметрів тридцять, а тепер його виперло до самої кватирки. Темно-зелене листя з прожилками нагадує людське тіло — ті ж вени артерії й судини. У фікуса рівні лінії, такі рівні, що, здається, над ним попрацював кресляр. Кожен новий листок народжується з-під сухої шкірочки на верхівці стебла. Щось

там усередині крутнеться, набухне і вивершиться гострим списом. Спис поволі розгорнеться в салатовий стручок. Якщо так піде, то увечері треба підрізати стебло, бо на вікні у висоту йому буде тісно. А завтра пошукати нову посудину, не рости ж такому велетневі у квітковому горщику.

Мої розмірковування несподівано перервав стукіт у двері.

— Татко (ох, це огидне татко з наголосом на останньому складі!), повечеряєте з нами чи принести сюди? Чому мовчите, знову не подобається, як вас називаю?

— Називай, як хочеш. Мені ніколи розходжувати по будинку.

Уявіть собі чоловічий напружений голос цієї курійки в дешевому пончо. Дивиться на мою кімнату, як на ледь підсвічений басейн. Вона б тут поплавала! Якби тільки їм мене спекатися, тут би зробили гардеробну для її нікчемного барахла. Я засунув штору біля фікуса, і стало майже темно.

— Цитриновий сік для мене ніщо і твої принди́ки теж. Принеси сала!

— Але…

Вона підійшла і демонстративно поторкала мою голову, чи немає жару. Коли за нею вискнули двері, я зітхнув з полегшенням. Ось такими інфузоріями перенаселена планета! Коли відкинув штору, побачив, що з фікусом твориться диво. Він розкриває нові й нові листки, як у навчальному фільмі з біології. Друже, ти що так уподобав мою невістку?

Рано-вранці я прокинувся від жовтизни за вікном і шереху. Осипався клен якраз біля того місця, де слухаю серце Землі. За одну ніч дерево пожовкло. А кажуть, людина не може посивіти за короткий час.

Я вийшов на подвір’я, ґрунт був мерзлий, листя мокре й холодне. Ліг на свіжо осипану постіль, розгріб місцину і приклав вухо. Слух у мене в порядку, але знову нічого не чути. Мабуть, треба трохи почекати. В глибині шумувало, мов збиралося кипіти. Інколи дзенькало, як дзенькає старий зношений годинник, коли стрілка переходить цифру "6". Я застиг, ніби провалився в смерть. Людство має бути знищеним. Дехто купляє собі місцину на Місяці, дехто зводить підземний замок з підвалами їжі й питва на всю решту життя. Я відчуваю кінець! Або ми змінимося всі водночас або нас не буде.

З семи років я щодня слухаю серце Землі і міг би скласти його кардіограму. За вісімдесят років людина може дещо зрозуміти про свою планету.

— Татко, у вас задуха?

Я відчув себе розіпнутим на бетонному стовпі по той бік вулиці. Напевне, минуло вже більше години відколи лежу неподалік від огорожі, вже встигли всі прокинутися. Вп’ятдесяте прошу ніколи не відволікати мене, коли займаюся ЦИМ. Це сильніше за інтим. Їм цього не відчути ніколи. Вони там борсаються у своїх спальнях, на ходу вгадуючи "ще" чи "досить". А це та частина мене, якої їм ніколи не осягнути. Серце Землі так глибоко і стукає, як моє власне.

Син стояв боком, показуючи ґулю на лисині і жирну шию. Навіщо я його зачав шістдесят три роки тому?

— Який я тобі татко? Я тато, тато і все, без наголосу на останньому складі. Ясно?

— Та ясно. Тільки ти б зайшов до будинку. Скоро Урода заїде.

Він став біля мене навколішки, підняв і повів через двір, обнявши за плече. Син не звик, щоб йому заперечували, а тому я ненадовго піддався.

Ця доброта сокирою рублена, показує всім, що він Гніт, що його родина сильна. Ненавиджу. До того ж, невістка, мабуть визирає у вікно і чекає скандалу.

Я трохи закуняв на дивані, а прокинувся від того, що прибиральниця зі свистом відкинула штору і скрикнула. Вона шпигувала на користь невістки і те, що ця пройда побачила просто не мине. Фікус переріс вікно, майже дотягнувся до стелі. Дарма, що вчора пізно ввечері я надрізав йому верхівку. Рослина роздвоїлася і тяглася вгору тепер двома пагонами. Її листя видовжилося, стало ще густішим і темним, немов аж фіолетовим. Стебло зробилося утовшки, як горло пилососа.

— Це… що?

— Це подарунок сина, — збрехав я.

— Але ж цього… не було.

— Треба частіше прибирати! — дорікнув я.

Прибиральниця, мов картоплина, викотилася з кімнати.

По телебаченню в програмі про катастрофи о 12 показували, як потяг ударив мікроавтобус, а потім санітари збирали рештки тіл під насипом. Як в Іспанії на глибині сімсот метрів засипало шахтарів. Як реве цунамі в Японії. Як заливає водою англійців і пролетів ураган над Парижем. Як поліція закликає людей до стриманості.

Мій син з мером зачинилися в кабінеті, дудлили коньяк і обговорювали останні події. Я чекав, що хтось із них таки згадає про мої застереження, але Урода тільки одного разу саркастично зауважив: "Ваш батько вже шукає шляхи оновлення людства", а син, ніби не помітивши, додав: "Страх смерті — рушійна сила, він мобілізує і регенерує".

Потім вони перейшли до особи якогось латиноамериканского політика, який вибився в мери і в своєму місті намагався запровадити комунізм. Переглядали відео, ржали, як ті жеребці. Ідіоти!

Мені часто сниться покійна дружина. Заходить у великій сірій шифоновій хустці, докірливо дивиться і каже: "Як мені жити без тебе?" Ми познайомилися в поїзді Рига-Сімферополь, така поетична натура! На станції Невель Мар’яна вибігла на перон і почала танцювати під дощем. Я трохи не здурів, як це побачив, вона вся літала. Коли рушив потяг, прокрив двері в її купе, там спалахнули очі, мов лісові дзвіночки. Біля Мар’яни сиділа стара в постолах. Жінка розповідала, що колись у їхньому дворі розверзлася земля і утворилася глибока щілина. Це було поблизу Варви на Чернігівщині. Туди впала парокінна підвода з людьми й мішками. Один парубок зголосився поміряти глибину того провалля. Йому за пояс прив’язали вірьовку, а потім вірьовки зносили з усього села, бо дна все не було та й не було. Коли парубка витягли, з нього зробився дід, він мовчав, трясся, мов у лихоманці, й скоро помер.

Мар’яну вразила ця історія, вона геть мене не помічала, хоча я простягнув їй руку, назвав своє ім’я. Дівчина закуталася ковдрою, відвернулася, на подушці поруч з нею лежала попеляста коса. Я погладив ту косу, стара дрібно захихотала беззубим ротом і посварилася на мене скоцюрбленим пальцем. Вранці в купе сиділи вже інші люди. Я кинувся до провіднички, віддав їй решту грошей і вона простягла Мар’янин квиток до Гомеля, я кинувся його цілувати. Весну й літо мотався кожні вихідні в Білорусь, ходив вулицями міста, але нікого навіть схожого на неї не зустрів. Зрештою звернувся до кореспондента радіо, розповів свою історію і попросив Мар’яну відгукнутися.

Хто б міг подумати! Більш, як через шість десятків років сиджу в кімнаті сам, за стіною волає наш з Мар’яною син, якого я до божевілля любив маленьким, а її давно немає. Мені поталанило з жінкою, ми часом сварилися, вона виплескувала на мене свинцевий гнів: "Ідіот, гад, тварина!", а потім брала мою руку, вкривала нею свою голову й плече,

сідала так близько, що ставала моєю частиною і жартома шепотіла: "Ня сярдись, сябро!"

Доки ті горлають на весь будинок, згадувати про Мар’яну неможливо. Я відриваюся від столу і раптом помічаю, що фікус доріс до стелі і гострим наконечником намагається її пробити. Чому ж його так потаскало? Невже він полюбляє галас? Минулого разу що було? Заходила невістка. Злилася покоївка. Так, так. Я не поливав його, а він ріс. Він ріс!

Тепер його стебло вже стало завтовшки, як рука боксера. Я підставляю стілець, залажу на стіл, нагинаю дерево і відтинаю йому верх. Хрусь! Ось тепер ти знатимеш своє місце. Розумієш, друже, інакше неможливо, доведеться тебе викинути з будинку.

Доки я повертаюся зі своєї мандрівки в піднебесся, з-під листя почали вилазити тонкі жовтуваті пагони. Ну ти даєш! Що ж, хай зайдуть ті матеріалісти й облізуть. Як вони це пояснять? Коріння витяглося з горщика, познаходило щілини в підлозі й окупувало її. Ні, його таки пора видворяти.

Син з Уродою пішли до авто. Вмикаю на всю телевізор, приношу з комірчини сокиру, обрубую коріння. Ми, українці, дуже працьовита нація. Пройдіть у неділю по російських дєрєвнях, там на лавках лузають насіння або п’ють горілку. Ми ж тягнемо, несемо, косимо, рубаємо, вичищаємо, годуємо, полемо, варимо, миємо, білимо, метемо. Навіть академіки на дачах щось таке вирощують. Ви уявляєте доктора наук з Гарварда, який сапає картоплю? А українські сапають, сам бачив. Але в мене сокира не вельми слухається. Тонші стебла вислизають з-під леза і світять голою серцевиною.

— Татко, татко, звук тихіше можете зробити?

— Не можу! Не мо-жу!

От пройда, ця невістка! Щось таки унюхала. Я вже вичистив пів-кімнати.

— Татко, зробіть тихіше, Вадичок не може заснути, ваш правнучок. Зробите тихіше?

— Ти заткнешся, га?

Здається, пішла. Треба бути обережнішим. Зрештою, обрізати можна великим кухонним ножем. Та де його взяти? Або ножицями. Справді, ножицями краще. Іржаві кравецькі ножиці давно валяються в письмовому столі. О, ножицями легше. Близько півночі я звалив фікус, обрізавши всі корінці. Розрубав натроє стовбур, і коли в домі все стихло, витягнув частинами на подвір’я, залишив там, де горщик з рослиною поставила чужа людина. Визбирав усі корінці й листя, шматочки кори. Подумав: уранці треба буде якось пояснити, що це за деревина. Але так нічого й не придумав. Упав на ліжко й заснув.

У Мар’яни була одна дивна звичка. Вона назбирувала за літо пучки різного цвіту, засушувала букети на підвіконнях і сходах. А потім щосуботи робила собі квіткову купель. Мабуть, тому в неї очі так і не вицвіли до старості, дзвіночками й залишилися. Коли сміялася, здавалося, вони калатали. Мар’яно, прости. Тебе зістарила любов до дітей і внуків, ти почала руйнуватися й осипатися, як осипається вежа. Я не зупинив цього. Я зозла кричав, що давно тебе не кохаю, що мене тримає лише страждання юності, коли шукав тебе в Гомелі, розкидаючи очима на вулиці зустрічних дам, як мотлох. Насправді я любив тебе завжди. Востаннє ти мені пахла квітами в домовині.

Прокинувся вдосвіта од того, що за вікном тріщало, мов ламалися столітні дерева. В будинку не світилося, здавалося, поруч немає живої душі. Виходжу на ганок, пролітає чистий святий сніг. Ні вітринки. Рушаю до брами, де ввечері залишив фікус. Фікуса ніде нема. І тут відчуваю, що земля піді мною ламається, ноги підкошуються. Біля ніг відкривається

чорне бездонне провалля. Осипається глина, оголюючи коріння, валиться камінь, кипить вода й вихоплюється полум’я. Провалля все ширшає і глибшає. Дна немає, знизу чути ридання, крики і стогони. Виринають обпечені, змучені обличчя.

Земле, ти відкриваєш своє серце? Тобі боляче, земле?

Затуляюсь руками. Це — сон?

Мені доводиться раз по раз відступати, бо провалля росте. Ось воно поглинуло клен, клумбу. Кидаюся до дверей, треба всіх піднімати, треба кудись тікати, десь ховатися. "Прокидайтеся, рятуйтеся!" — кричу на весь будинок. Проте нікого не чути. Відкидаю всі двері, вмикаю світло. Нікого! І тут бачу прочинені двері до їдальні. Там зібралося сімейство, тихо цокають прибори, мов кучугури снігу, насторожені серветки. Я вже не кричу, а реву з усієї сили. Ніхто не чує.

Мар’яна стала на дверях і приклала палець до губів.